

ดำยืม: แยกขอมจีน

ธเนศ เวศร์ภาดา
บรรณาธิการ

คำยืม: แยกขอมจีน

ธนศ เวศร์ภาดา บรรณาธิการ

พิมพ์ครั้งแรก มิถุนายน 2562

ราคา 320 บาท

สงวนลิขสิทธิ์

จัดพิมพ์และจัดจำหน่ายโดย

สำนักพิมพ์ Vespada Academy

ในเครือบริษัท เวศร์ภาดา กรุ๊ป จำกัด

26/1 อาคาร My Place 8 ซอยอินทามระ 41 ถนนสุขุมวิทวิจิตรวิชัย ดินแดง กรุงเทพฯ 10400

โทรศัพท์ 090-969-9751

พิมพ์ที่

บริษัท แดเน็กซ์ อินเตอร์คอร์ดเปอร์เซชั่น จำกัด

99/164 หมู่ที่ 2 ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210

รูปเล่มและแบบปก

ปรีชา วัฒนาศิริสกุล

นิธิพัฒน์ ราชแผ่นดิน

พิสูจน์อักษร

ธนศ เวศร์ภาดา

กิตติชัย พินโน

● ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

คำยืม: แยกขอมจีน. - กรุงเทพฯ: เวศร์ภาดา กรุ๊ป, 2562.

186 หน้า

1.ภาษาไทย - คำและวลีภาษาต่างประเทศ. I. ธนศ เวศร์ภาดา. II. ชื่อเรื่อง

495.9124

ISBN 978-616-93376-0-7

คำนำ

หนังสือ“คำยืม: แยกขอมจีน” เล่มนี้จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสการประชุมทางวิชาการเรื่อง คำยืม: แยกขอมจีน ซึ่งจัดขึ้นในวันที่ 25 มิถุนายน 2562 ณ สำนักงานบริษัท เวศร์ภาดา กรุ๊ป จำกัด หนังสือเล่มนี้แบ่งเป็นสามภาค ภาคหนึ่ง รวมบทความของวิทยากรทั้งสี่ท่าน ได้แก่

1. บทความเรื่อง *เปอร์เซียที่มีใช้คำแยกแปลกหน้า* ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.กุสุมา รักขมณี กรุณาเขียนบทความนี้ เพื่อให้ความรู้เรื่องคำยืมเปอร์เซียในภาษาไทย ซึ่งช่วยเปิดขอบฟ้าแห่งความรู้เกี่ยวกับคำยืมเปอร์เซียให้เราได้เรียนรู้ประสบการณ์ทางภาษาข้ามวัฒนธรรมด้วยมุมมองใหม่

2. บทความเรื่อง *รู้จักภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต ในฐานะคำยืมในภาษาไทย* อาจารย์ธวัชชัย ดุลยสุจริต ผู้เขียน นำเสนอความรู้เรื่องภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตอย่างละเอียดถี่ถ้วน

3. บทความเรื่อง *จากกัมพูชพวักย์สู่สยามพวักย์ : พลวัตของการยืมคำเขมรในภาษาไทย* รองศาสตราจารย์ ดร.ศานติ ภักดีคำ ผู้เขียน เล่าเส้นทางการเดินทางของคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทย ฉายภาพให้เห็นอิทธิพลของเขมรโบราณที่มีต่อดินแดนสุวรรณภูมิแห่งนี้ ทั้งด้านภาษา และด้านวัฒนธรรม

4. บทความเรื่อง *การศึกษาคำร่วมเชื้อสายหรือคำร่วมราก (cognate word) ของภาษาจีนกับภาษาไทย* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จตุวิทย์ แก้วสุวรรณ ได้เสนอความรู้เกี่ยวกับการพิจารณาคำยืมภาษาจีนในมิติใหม่ คือ การศึกษา “คำร่วมราก” ซึ่งจะช่วยจุดประกายให้มีการศึกษาต่อยอดอย่างกว้างขวางต่อไป

ภาคสอง รวมบทความในหน้าบรรณ (Facebook) ของ ธเนศ เวศร์ภาดา ประกอบไปด้วยบทความ 11 บท ที่เขียนเป็นงานอดิเรก แต่มุ่งหมายให้เป็นตัวอย่างของการศึกษาคำยืมในภาษาไทย และการสืบค้นที่มาของคำ ตลอดจนการศึกษาภาษากับสังคม

และภาคสาม รวบรวมชื่อหนังสือ บทความ งานวิจัยเรื่องคำยืม น่าจะเป็นครั้งแรกที่มีการรวบรวมงานเขียนเกี่ยวกับการศึกษาคำยืมในภาษาไทย (เท่าที่จะรวบรวมได้) อันเป็นประโยชน์ให้แก่ผู้สนใจไปค้นคว้าอ้างอิง

หนังสือเล่มนี้ เหมาะแก่ครูภาษาไทยทั่วประเทศ อาจารย์ผู้สอนภาษาต่างประเทศในภาษาไทย และผู้สนใจใคร่รู้เรื่องคำยืมภาษาต่างประเทศในภาษาไทย

สารบัญ

ภาคหนึ่ง: บทความเกียรตินิยม

เปอร์เซียที่มีใช้คำแลกเปลี่ยนหน้า

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.กุสุมา รัชชมนี่.....7

รู้จักภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต ในฐานะคำยืมในภาษาไทย

อาจารย์ ธวัชชัย ดุลยสุจริต.....35

จากกัมพูชพวักย์สู่สยามพวักย์: พลวัตของการยืมคำเขมรในภาษาไทย

รองศาสตราจารย์ ดร.ศานติ ภัคดีคำ.....75

การศึกษาคำร่วมเชื้อสายหรือคำร่วมราก (cognate word) ของภาษาจีนกับภาษาไทย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จตุวิทย์ แก้วสุวรรณ.....95

ภาคสอง: บทความในหน้าบรรณ ธเนศ เวศร์ภาดา

แก้ว.....103

นางแพศยา และโสภณี่.....109

ร้าน แรต แพศยา ต่อแหล เวอร์ชั้นจีน.....114

เดินตามรอยคำ.....117

ครุฑราพต.....127

เพี้ยญชิ่งกับปลาร้า.....131

ลั้ง เล็ง ลั้งเล็ง.....139

หมูสร้ง แกงหอม ลอมพอก ข้าวเฉไป และชิมะม้วย154

ซากเสลด ชับเสมหะ.....158

ชั้นแอนด์ชีพ: คู่ครอง คู่ควง คู่จิ้นในภาษาไทย.....162

ชง ช่ง กับฉิ่ง ฉุน.....172

ภาคสาม: รายชื่อหนังสือ บทความ งานวิจัยเรื่องคำยืม.....178

ภาคหนึ่ง
บทความเกียรติยศ

เปอร์เซ็นต์ที่มีค่าใช้จ่ายแตกต่างกัน

เปอร์เซียที่มีใช้คำแขกแปลกหน้า*

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร. กุสุมา รักษมณี**

ลุดดี้น้ำนม
โองาหน้าไก่แกง

แผ่นแผ่นกลมเพียงแผ่นแผ่น
แคลงของแขกแปลกกลืนอายุ

(ภาพย์เห็นเครื่องควหาวน)

อาหารจานนี้ใน ภาพย์เห็นเครื่องควหาวน พระราชานิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเป็นอาหาร “ของแขก” ที่ “แปลกกลืนอายุ” เพราะเครื่องปรุงและวิธีทำต่างกับอาหารที่คนไทยคุ้นเคย

สีกุหร่าเป็นสีเทาเจือแดงกลางที่กระเดียดเหลืองเล็กน้อย [...] เข้าใจว่าเพนคำแขก

(บันทึกเรื่องความรู้ต่างๆ, ภายหลังพระหัตถ์ฉบับลงวันที่ 8 ตุลาคม 2479)

ในลายพระหัตถ์ที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงมีถึงพระยาอนุমানราชชน มีคำปรารภถึงที่มาของคำ “กุหร่า” ว่าน่าจะเป็นคำแขก ผู้เขียนบทความนี้เข้าใจว่าสาเหตุคงจะเป็นเพราะรูปและเสียงของคำต่างกับคำไทยทั่วไป

ทั้ง “ของแขก” และ “คำแขก” ต่างก็มีความหมายว่า “แปลก” เพราะเป็นของชาวต่างชาติต่างวัฒนธรรม คนไทยใช้คำว่า “แขก” เป็นคำรวมเรียกชาวต่างชาติบางกลุ่ม นัยหนึ่งเป็นการเรียกตามเชื้อชาติหรือถิ่นที่มา เช่น แขกอินเดีย, แขกลังกา, แขกทมิฬ, แขกปากี, แขกอาหรับ, แขกเปอร์เซีย, แขกตุรกี, แขกชวา, แขกมลายู อีกนัยหนึ่งเรียกตามศาสนา เช่น แขกฮินดู, แขกมุสลิม และบ้างก็เรียกตามอาชีพ เช่น แขกขายผ้า, แขกเลี้ยงวัว, แขกยาม ไม่ว่าจะโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม คำเรียกทั้งหลายนี้ล้วนสื่อว่าผู้พูดถึงเอาความเป็นคนไทยแท้เป็นศูนย์กลางและความเป็นแขกคือ “ความเป็นอื่น” ทั้งที่สายเลือดคนไทยทุกวันนี้ส่วนมากมีความเป็นอื่นผสมกลมกลืนจนแยกได้ยากเสียแล้ว

* สนวนลิขสิทธิ์ การนำคำอธิบายศัพท์เปอร์เซียในบทความนี้ไปใช้จะต้องอ้างอิงบทความนี้ในทุกกรณี

** ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ สำนักศิลปกรรม ราชบัณฑิตยสภา

กล่าวเฉพาะวัฒนธรรมไทย เราได้รับสิ่งแปลกๆ ของ “คนแขก” เช่น อาหารการกิน ข้าวของเครื่องใช้ เสื้อผ้าอาภรณ์เข้ามาไว้นานแทบจะลืมเจ้าของเดิมก็มาก ร่องรอยหนึ่งที่จะทำให้นึกย้อนไปถึงที่มาของสิ่งเหล่านั้นได้ก็คือคำเรียกในภาษาไทย แต่คำหลายคำก็มีรูปและเสียงเป็นคำไทยได้สนิท เช่น ตราขู ถ้าเดาความอาจดูเหมือนเป็นคำประสมของคำ “ตรา” กับ “ขู” ภาษี อาจมาจากสันสกฤตเหมือนคำว่า ภาษา ผ้าขาวม้า ฟังดูเหมือนเป็นผ้าสีขาวที่เกี่ยวกับม้า (ลงยา) ราชชาติก็น่าจะเป็นวิธีการเคลือบวัสดุให้เป็นสีต่างๆ อย่างของหลวง ฯลฯ

น่าสนใจหรือไม่ที่คำเหล่านี้เป็นคำเก่าแก่ที่เรารับมาจากภาษาเปอร์เซีย เปอร์เซียเป็นคำที่นิยมใช้เรียกชนชาติและวัฒนธรรมของประเทศอิหร่าน ชาวเปอร์เซียมีเชื้อสายอารยัน ตั้งรกรากอยู่ในดินแดนนั้นตั้งแต่ศตวรรษที่ 10 ก่อนคริสตกาล เป็นชนชาติที่มีอารยธรรมรุ่งเรือง ทั้งด้านการปกครองและศิลปวัฒนธรรม ภาษาเปอร์เซียเป็นภาษาในตระกูลอินโดอิหร่านซึ่งเป็นตระกูลย่อยของอินโดยุโรป แบ่งเป็นภาษาเปอร์เซียยุคเก่า (ประมาณศตวรรษที่ 6-4 ก่อนคริสตกาล) เป็นภาษาสมัยราชวงศ์อะคีเมนิด และใช้ในคัมภีร์อเวสตะของศาสนาโซโรอัสเตเรียน ต่อมาเป็นภาษาเปอร์เซียยุคกลาง (ประมาณศตวรรษที่ 3 ก่อนคริสตกาล - คริสต์ศตวรรษที่ 7) เป็นภาษาสมัยราชวงศ์สะสะนิต บ้างเรียกตามอักษรที่ใช้ว่า ปะห์ละวี ยุคที่ 3 คือ เปอร์เซียใหม่ (ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 8 เป็นต้นมา) เป็นภาษายุคอิสลามมีอำนาจ (สรุปความจาก Prods Oktor Skjaervo, 2006) เปอร์เซียยุคใหม่แบ่งเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงต้น (ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 8-9) ช่วงคลาสสิก (ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 10-18) และช่วงร่วมสมัย (ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา) (Eva M. Jeremias, 2004: 432) เมื่อพิจารณาช่วงเวลาที่ชาวเปอร์เซียเข้ามามีความสัมพันธ์กับชาวไทยแล้ว อาจกล่าวได้ว่าคำเปอร์เซียที่เข้ามาอยู่ในภาษาไทยเป็นคำในภาษาเปอร์เซียยุคใหม่ช่วงคลาสสิก

ภาษาเปอร์เซียในช่วงนี้มีอิทธิพลของภาษาอาหรับอยู่มากโดยเฉพาะคำศัพท์ ในการศึกษาครั้งนี้เมื่อกล่าวถึงคำเปอร์เซียที่รับมาจากคำอาหรับจะอธิบายว่าเป็นคำเปอร์เซียที่อ้างว่ามาจากคำอาหรับ ส่วนคำใดที่ทั้งสองภาษาใช้ร่วมกัน ไม่อาจจะระบุได้ว่าภาษาใดรับมาจากภาษาใด จะใช้คำว่า อาหรับ/ เปอร์เซีย

ประเด็นที่จะพิจารณาต่อไปคือความสัมพันธ์ระหว่างเปอร์เซียกับสยามมีมาอย่างไร เราจึงได้รับคำศัพท์หลายคำมาใช้ในภาษาไทย

จากการศึกษาของ Stewart Gordon (2008: 178) เรื่องความรุ่งเรืองของเอเชียระหว่าง ค.ศ. 500 -1500 ซึ่งเป็นเป้าหมายของนักเดินทางคนสำคัญหลายคน มีข้อสันนิษฐานเรื่องเส้นทางการเดินทางทั้งทางบกและทางเรือจากแอฟริกาเหนือมาสู่เอเชียตะวันออก เฉพาะเส้นทางเดินเรือ มีการเดินทางจากคาบสมุทรอาหรับผ่านอ่าวเปอร์เซีย ผ่านอินเดียฝั่งตะวันตกมาถึงช่องแคบมะละกาแล้วอ้อมขึ้นอ่าวไทยสู่ดินแดนสยาม

จุฬิศพงค์ จุฬารัตน์ ผู้ศึกษาบทบาทหน้าที่ของขุนนางเปอร์เซียในสมัยอยุธยาถึงสมัยต้นรัตนโกสินทร์ กล่าวถึงดินแดนสยามซึ่งอยู่ในเส้นทางค้าขายว่า

ชัยภูมิที่ตั้งอยู่ระหว่างกลางภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทำให้ดินแดนซึ่งเป็นที่ตั้งของประเทศไทยในปัจจุบันอยู่บนเส้นทางติดต่อค้าขายระหว่างผู้คนจากเอเชียฝั่งตะวันตกและตะวันออก มีชนต่างชาติเข้ามาติดต่อค้าขายและตั้งถิ่นฐานในดินแดนแถบนี้มาตั้งแต่อ่อนพุทธศตวรรษที่ 19 หรือก่อนการสถาปนาอยุธยาขึ้นเป็นราชธานีของชาติไทยเมื่อพ.ศ. 1893 (ค.ศ. 1350) [...]

(จุฬิศพงค์ จุฬารัตน์, 2546: 1)

เมื่อศึกษาคำไทยที่ใช้กันในหมู่พ่อค้าเดินเรือ เช่น กะลาสี, สร้าง (หัวหน้ากะลาสี), กระชับ (พนักงานดูแลพัสดุในเรือ), ภาซี, ตราชู, อะไหล่, จาระบี พบว่าเป็นคำที่รับมาจากภาษาเปอร์เซีย จึงอาจกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างเปอร์เซียกับสยามทางหนึ่งเกิดจากการเดินทางค้าขาย

อีกทางหนึ่งจากบทบาทของชาวเปอร์เซียในราชสำนักสยาม ซึ่งจะเห็นได้จากการรับคำเปอร์เซียมาใช้เกี่ยวกับเครื่องแต่งกายและเครื่องใช้ของเจ้านายชั้นสูง เช่น ครุย, ยี่ง่า, ราชาวดี, ครำ, ปัสตู, สักหลาด, กั้นหย่น, สุหร่าย

หนังสือ **เฉกอะหมัด** ของพระยาโกมารกุลมนตรี กล่าวถึงประวัติวงศ์ของต้นสกุลขุนนาคไว้ว่า ในปลายรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ (พ.ศ. 2148-2153) มีพ่อค้าเปอร์เซียสองพี่น้องเข้ามาค้าขายกับต่างเมืองอยู่ใกล้พระนคร ต่อมาหลังจากน้องชายกลับบ้านเมืองไป พี่ชายคือเฉกอะหมัดตั้งรกรากอยู่ในดินแดนสยาม มาจนถึงรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. 2154-2171) และได้เป็นขุนนางกรมท่าขวาที่จุฬาราชมนตรี (พระยาโกมารกุลมนตรี, 2482: 13-16, 71) ขุนนางกรมท่าขวาในสมัยอยุธยามีหน้าที่ดูแลการค้าขายของสยามกับชาวอินเดีย, อาหรับ และอิหร่าน ซึ่งเป็นประเทศทางฝั่งตะวันตกของอยุธยา ต่อมามุสลิมกลุ่มหนึ่งได้ตั้งชุมชนอยู่ในกำแพงเมือง ประกอบด้วยมุสลิมเชื้อสายเปอร์เซีย อาหรับ ตุรกี และอินเดีย (ดูรายละเอียดในจุฬิศพงค์ จุฬารัตน์, 2546)

ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2199-2231) กษัตริย์สุลัยมานแห่งราชวงศ์เคาะพะเวียของเปอร์เซีย (ครองราชย์ค.ศ. 1666-1694) ทรงส่งราชทูตมาเจริญพระราชมิตรกับสยาม ในบันทึกการเดินทางชื่อ *Safīnah-yi Sulaymānī* (สำเนาของกษัตริย์สุลัยมาน) ผู้ร่วมเดินทางมากับคณะทูตได้เล่าประสบการณ์ที่พบเห็นในราชสำนัก เช่น การเข้าเฝ้า, การถวายพระพรราชสาส์น, เรื่องที่กราบบังคมทูล และที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชมีพระราชปฏิสันถาร, การพระราชทานเสี้อยศแก่คณะทูต ตลอดจนพระราชอัธยาศัยที่โปรดศิลปะและวัฒนธรรมเปอร์เซีย เช่น โปรดฉลองพระองค์อย่างเปอร์เซีย (John O' Kane, 1972: 99) โปรดฟังมหากาพย์ *Shānāma* ของเปอร์เซีย (1972: 127) และโปรดให้ขุนนางเปอร์เซียเล่านิทานและราชธรรมต่างๆ ของเปอร์เซียถวายทุกเวลาเช้าและเย็น (1972: 144) (เรื่องเล่าต่างๆ นี้เป็นที่มาของนิทานสิบสองเหลี่ยม หรือนิทานอิหร่านราชธรรม ในวรรณคดีไทยซึ่งจะได้กล่าวถึงรายละเอียดในโอกาสต่อไป)

บทบาทของพ่อค้าและขุนนางเปอร์เซียในราชสำนักสยามในรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ, สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม และสมเด็จพระนารายณ์มหาราชดังกล่าวมานั้นน่าจะมีส่วนที่ทำให้มีการรับคำเปอร์เซียมาใช้ในภาษาไทยโดยเฉพาะในราชสำนัก

การรับคำเปอร์เซียมาใช้ในภาษาไทยอีกทางหนึ่งอาจจะเป็นการรับผ่านชาวอินเดียซึ่งมีความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับไทยอย่างใกล้ชิด เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ทางภาษาระหว่างเปอร์เซียกับอินเดีย จะเห็นว่านอกจากเป็นภาษาอยู่ในตระกูลอินโดอิหร่านด้วยกันแล้ว ยังปรากฏว่ามีอิทธิพลของภาษาเปอร์เซียอยู่ในวัฒนธรรมทางภาษาของอินเดียตอนเหนือด้วย

กษัตริย์ราชวงศ์มุฮัล (โมกุล) ของมุสลิมซึ่งปกครองอินเดียตอนเหนือตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 16-19 เป็นผู้ที่นิยมศิลปวัฒนธรรมเปอร์เซีย และนิยมใช้ภาษาเปอร์เซียเป็นสำคัญ อีกทั้งยังมีชาวเปอร์เซียอพยพเข้าไปอยู่ในอินเดียตอนเหนือจำนวนมาก วัฒนธรรมเปอร์เซียจึงปรากฏอยู่ทั้งทางภาษา วรรณคดี แนวคิดราชธรรม และปรัชญาอิสลามแนวสุฟี เป็นต้น (Clinton Bennett, 2012: 19) ภาษาอินเดียหลายภาษา เช่น ฮินดี, อูรดู, มราฐี, เบงกาลี, กุชราตี ต่างก็ได้รับคำศัพท์เปอร์เซียไปใช้อยู่มากด้วย ในการศึกษาคำเปอร์เซียในภาษาไทยต่อไปนี้จะมีการนำคำเปอร์เซียที่ปรากฏในภาษาฮินดีรวมอยู่ด้วยโดยเฉพาะคำที่พจนานุกรมภาษาฮินดีหรือพจนานุกรมศัพท์แองโกล-อินเดีย **Hobson-Jobson** ระบุว่ามาจากภาษาเปอร์เซีย

การค้าการขาย

ปสาน

ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง (พ.ศ. 1835) ด้านที่ 3 กล่าวถึงตลาดปสานว่า

เมืองสุโขทัยนี้มีสี่ปากประตูหลวง และประตูด้านทิศเหนือซึ่งอยู่ด้านเดียวกับตลาดปสาน [...]

เบื้องตื้นนอนเมืองสุโขทัยนี้มีตลาดปสาน [...]

มีคำอธิบายในสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ เล่มที่ 28 ว่าตลาดปสานในสมัยสุโขทัยเป็นแหล่งซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งมีตั้งแต่ผลไม้ เครื่องอุปโภคบริโภคและสัตว์ที่ใช้เป็นแรงงานเป็นพาหนะ ลักษณะของตลาดเป็นลานกว้างสำหรับเป็นที่ชุมนุมของผู้ซื้อและผู้ขาย (วารสารณ์ จิวชัยศักดิ์, 2547: 70)

ในกฎหมายตราสามดวงเรียกตลาดนี้ว่าตลาดผสาน ดังใน “พระไอยการลักฎาฎกเมียผู้คนท่านบานแผนก” ว่า “*มาตราหนึ่งผู้ใดลักไพร่ฟ้าข้าคนลูกเมียท่านภานี้ แลมิทันภานี้ ยังแต่ดินน้ำท่าในตลาดผสานแห่งใดๆ [...]*” (เล่ม 1, 2550: 787) และใช้ว่าตลาดพิสานดังใน “พระราชกำหนดใหม่” ว่า “[...] *ถ้าหาบิดามานดาญาติพี่น้องที่กินอยู่เป็นหลักแหล่งมิได้ เปนคนไว้เว้เที่ยวเร่เอาไครย กินอยู่ร้านตลาดพิสาน [...]*” (เล่ม 2, 2550: 757)

นอกจากนั้นในสมัยต่อมายังมีคำว่า ยี่สาน ที่ไทยใช้เรียกตลาด ดังปรากฏใน รายงานการเสด็จตรวจราชการมณฑลราชบุรี เมืองเพชรบุรี และเมืองสมุทรสาคร พ.ศ. 2441 ร.ศ. 117 ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ กล่าวถึงตลาดเมืองเพชรบุรีว่า “*วันที่ 23 สิงหาคม เวลาเช้าเดินไปตามถนนริมฝั่งตะวันตก มีบ้านเรือนราษฎรมาก แต่ไม่เป็นตลาดยี่สานใหญ่โตอย่างฝั่งตะวันออก [...]*” (2555: 192) “ตลาด [...] ฝั่งตะวันออก” ในข้อความข้างต้นหมายถึงตลาดใหญ่ในรายงานก่อนหน้าว่า “*ตลาดเมืองเพชรบุรีนี้เป็นตลาดใหญ่ [...]* ตึกตอนข้างเหนือเป็นของหลวง ตอนข้างใต้เป็นของราษฎรแถบหนึ่ง [...]” (2555: 189)

กล่าวได้ว่าตลาดปสานหรือยี่สานเป็นตลาดใหญ่ ซึ่งพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 อธิบายว่าเป็นตลาดของแห้ง

คำว่า ปสาน ไม่ใช่คำไทยแท้ และไม่ใช่คำที่มาจากภาษาอังกฤษว่า bazaar แต่ต้นทางของคำนี้เป็นคำเปอร์เซียว่า bazar หมายถึงตลาดใหญ่ที่มีโชตลาดนัด ทางตะวันตกคำนี้เข้าไปอยู่ในภาษาอาหรับ, ตุรกี, อิตาลี และอังกฤษ ส่วนทางตะวันออกปรากฏในภาษาอินเดียถิ่นต่างๆ (Henry Yule and A. C. Burnell, 2013:

90) ในภาษาฮินดีใช้ว่า *bāzār* และระบุว่ารับมาจากภาษาเปอร์เซีย ส่วนในภาษาชวามลายูใช้ว่า *pasar* และว่ารับมาจากภาษาฮินดีและเปอร์เซียอีกที

ตราขู

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 อธิบายว่า ตราขูคือเครื่องชั่งชนิดที่มีถาดชั่งห้อยอยู่ 2 ข้างคันชั่ง หรืออยู่ที่ปลายคาน 2 ข้างของคันชั่ง ถาดหนึ่งสำหรับใส่ของที่ชั่ง อีกถาดหนึ่งใส่ตุ้มน้ำหนักมาตรฐานจนตุ้มน้ำหนักสมดุลกับของที่ชั่งและคานอยู่ในระนาบ

ใน **กฎหมายตราสามดวง “พระธรรมนูญ”** และ **“หลักอินทภาษ”** มีคำว่า ตราขู ดังนี้

[...] มีอาการอันเที่ยงตรงตั้งตราขูแลบันทัด (เล่ม 1 หน้า 162)

[...] เปนท่ามกลางตั้งตราขูอันยกขึ้น (เล่ม 1 หน้า 201)

ตราขูใช้ชั่งเพื่อบอกความเที่ยงตรง คำว่า ตราขู จึงมักใช้เป็นคำเปรียบเทียบกับความเที่ยงธรรม ในบทเพลงพระราชนิพนธ์ในหลวงรัชกาลที่ 9 ชื่อเพลง ยุงทอง เปรียบความทรงธรรมเหมือนตราขูว่า *“ทรงธรรมปานตั้งตราขูเด่น ทรงเป็นดวงธรรมนำทางให้”*

ตราขูเป็นคำที่ไทยเรารับมาจากภาษาเปอร์เซียว่า *tarāzū* หมายถึง ตาชั่งแบบมีคาน ปลายสองข้างมีถาดและตุ้มน้ำหนัก บางแห่งอธิบายที่มาของคำ ตราขู ว่ามาจากภาษาฮินดี แต่ในพจนานุกรมภาษาฮินดีระบุว่ารับคำ *tarāzū* มาจากภาษาเปอร์เซียอีกทีหนึ่ง

ในภาษาชวามลายูใช้คำว่า *tərajū* และระบุว่ารับมาจากภาษาเปอร์เซีย ถ้าพิจารณาการติดต่อค้าขายระหว่างไทยกับเปอร์เซียซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา การรับเอาคำที่พ่อค้าเปอร์เซียใช้อยู่มาใช้ในภาษาไทยก็เป็นเรื่องปกติ คำว่า ตราขู ในภาษาไทยจึงน่าจะมาจาก *tarāzū* ในภาษาเปอร์เซีย

ภาษี

ในภาษาไทยคำว่า ภาษา และ ภาษี ดูเผินๆ เหมือนจะเป็นคำที่มาจากภาษาเดียวกัน คำว่า ภาษา มาจากคำสันสกฤต ไทยรับมาทั้งรูปคำและความหมาย แต่ออกเสียงต่างจากเดิมเป็น พา-สา เพราะเราไม่มีเสียง /bh/ และ /sh/ อย่างในสันสกฤต ส่วนคำว่า ภาษี ไม่ได้มาจากคำสันสกฤต

คำว่า ภาษี เดิมใช้ว่า ภาสี ก็มี ดังปรากฏใน **กฎหมายตราสามดวง “พระราชกำหนดเก่า”** ว่า *“นายรวางนายอากอรา นายขนอนกำนันตลาดเสนากำนันนาผู้ทำภาสีเรียกส่วยซาอากอราภาสีมาได้ แล้วเปียดบงฉ้อประบัดเอาเงินของพระของหลวงนั้นไว้ [...]”* (เล่ม 2 หน้า 1029)

คำว่า ภาษี มาจากคำเปอร์เซียว่า *bāzh* หรือ *bāzha* แปลว่า ภาษีและอากร ในภาษาเปอร์เซีย /zh/ เป็นเสียงอุสม (ไอน้ำ) มีเสียงลวดโรฟนอย่างเสียงไอน้ำ พยางค์ท้ายจึงฟังคล้ายเสียงสระอีตามมาด้วย ทั้งเสียงคำและความหมายทำให้เข้าใจได้ว่าเป็นที่มาของคำ ภาษี ในภาษาไทย แต่เดิมเคยมีผู้รู้กล่าวว่า คำว่า ภาษี มาจากคำเปอร์เซียว่า *bakhshī* แต่คำนี้แปลว่า โชคลาภ (fortune), ส่วน (portion), ผู้ให้ (giver), ผู้จ่ายค่าจ้าง (paymaster), อาลักษณ์ (scribe), เลขานุการ (secretary), ผู้ตรวจการ (inspector) พิจารณาทั้งเสียงและความหมายแล้ว ไม่น่าจะเป็นที่มาของคำว่า ภาษี ในภาษาไทยได้เลย จึงขอสรุปโดยค้ำของเดิมว่าคำว่า ภาษี ไทยเรารับมาจากคำเปอร์เซียว่า *bāzh* หรือ *bāzha* ไม่ใช่ *bakhshī*

กะลาสี

กะลาสี หมายถึง ลูกเรือ ปัจจุบันใช้ว่า กะลาสีเรือ ก็มี ในวรรณคดีเรื่อง **พระอภัยมณี** ของสุนทรภู่ กล่าวถึงกะลาสีไว้หลายตอน เช่น เมื่อเจ้ากรุงการเวกให้จัดกำปั่นเชิญसारไปลังกา มีการจัดเตรียมดังนี้

ขุนเสนาคลาไคลรีบไปบอก	ให้เวรนอกจัดหาคะลาสี
ลงเรือใหญ่ใส่เสบียงเลี้ยงโยธี	ขุนเสนรับสารใส่พานทอง
[...] กะลาสีคลี่สายระบายใบ	ออกแล่นไปเข็มตั้งฝั่งลังกา

(ตอนที่ 104 พระอภัยมณีกลับไปหาสิงคุตร)

แต่บางตอนใช้คำว่า กะลาสี คู่กับคำว่า ชาว เช่น

หนังสือบอกปากน้ำว่ากำปั่น	สักห้าพันพลชวากะลาสี
มาทอดสู้อยู่ตรงหน้าธานี	ห่างสักสี่สิบเส้นพอเห็นกัน

(ตอนที่ 6 ศรีสุวรรณรบทัพเวร)

ต่างเปล็ดเพลินเดินดูหมู่ทหาร	ล้วนคนงานกองชวากะลาสี
------------------------------	-----------------------

(ตอนที่ 17 ศรีสุวรรณกับสินสมุทรตามหาพระอภัยมณี)

อาจเป็นไปได้ว่ากะลาสีในสมัยต้นรัตนโกสินทร์มักเป็นชาวชวา ใน **กฎหมายตราสามดวง** ซึ่งชำระ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มีคำว่า กะลาสี อยู่ใน “พระราชกำหนดเก่า” เป็นข้อความที่กล่าวถึงชนชาติต่างๆ ดังนี้

[...] แลให้พระสุรัสวดีบอกแก่เจ้าพญาและพญา [...] พม่าลาวมอญขอมไทใหญ่ของเงินจามคุลาคะลาสี
 แยกพรหมมณและตะนาวญีปนญวนฝ้างอังกฤษวิลันดาต่างประเทศทั้งปวง อย่าให้หลงหลอให้ทำตามพระราชบัญญัตินี้
 จงทุกประการ (เล่ม 2 หน้า 971)

กะลาสีในที่นี้อาจหมายถึงชาวชวา นอกจากนั้นคำว่า กะลาสี ในบทละครเรื่อง **ระเด่นลันได** ก็เป็นที่น่าพิจารณา ลันไดกล่าวกับนางประแต่ว่า “รูปร่างอย่างว่ากะลาสี ที่ให้มีใจรักเจ้านักหนา” นางประแต่นั้น “อยู่ถึงเมืองตานีเขาตีมา” เป็นแขกจากเมืองตานี ชาวเมืองนี้มีทั้งแขกมลายูและชาวซึ่งมีรูปลักษณ์คล้ายกัน (ตามเหตุการณ์ต้นเรื่องว่านางเป็นหญิงแขกมลายู แต่ตามสายตาของลันไดอาจเห็นนางเป็นแขกชวาก็ได้) กะลาสีในที่นี้จึงน่าจะหมายถึงชาวชวาอย่างเดียวกับใน**กฎหมายตราสามดวง**มากกว่าจะหมายถึงลูกเรือซึ่งไม่เข้ากับบริบท

ในภาษาไทยคำว่า กะลาสี ที่หมายถึงลูกเรือ มาจากคำอาหรับ/เปอร์เซียว่า **khalāsī** ส่วนในภาษามลายูใช้ว่า **kĕlasi** และระบุว่ารับมาจากภาษาฮินดี และในภาษาฮินดีใช้ว่า **khalāsī** โดยระบุว่ารับมาจากภาษาเปอร์เซียอีกที

กระซับ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 อธิบายว่า กระซับ เป็นชื่อพนักงานพวกหนึ่งในเรือเดินทะเล มีหน้าที่รักษาพัสดุตลอดจนสินค้าทั่วไปในระวางเรือด้วย เรียกเต็มว่า กระซับปากเรือ

คำว่า กระซับ มีใช้ในบริบทใด ยังไม่พบในเอกสารอื่นในภาษาไทย พบแต่คำภาษาเปอร์เซียที่น่าจะเป็นที่มาของคำ กระซับ คือ **kasaba** หมายถึงผู้ชำนาญงานฝีมือ, ผู้ใช้แรงงาน, ผู้ค้าขาย

เครื่องใช้ พัสตราการ

สักหลาด

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 สักหลาด คือ ผ้าทำด้วยขนสัตว์ ส่วนพจนานุกรมไทย-อังกฤษของ **McFarland** มีคำอธิบายใจความว่า ผ้าขนสัตว์แบบ **flannel** กล่าวกันว่าชื่อสักหลาด ในภาษาไทยได้มาจากคำภาษาอังกฤษว่า **scarlet** (สีแดง) ซึ่งเป็นสีของผ้าขนสัตว์ชนิดนี้เมื่อแรกนำเข้ามาในประเทศไทย

ส่วนคำว่า **scarlet** ในภาษาอังกฤษ พจนานุกรม **Collins** นิยามว่า “สีแดงสด บางทีมีสีส้มเจือเล็กน้อย” และหมายถึงผ้าสีแดงกล่าว ส่วนที่มานั้นว่าเป็นคำที่เริ่มใช้ในคริสต์ศตวรรษที่ 13 จากภาษาฝรั่งเศสโบราณ **escarlante** ว่า ผ้าเนื้อดี แต่ไม่ปรากฏที่มาแต่เดิมว่าจากภาษาใด

ในหนังสือ **Word Origins, the Hidden Histories of English Words From A to Z**

(John Ayto, 2005) อธิบายว่า คำว่า scarlet เดิมหมายถึงผ้าเนื้อดี สีใดก็ได้ แต่มักนิยมสีแดง ในศตวรรษที่ 15 คำนี้เริ่มใช้หมายถึง สีแดง คำนี้ยืมมาจากภาษาฝรั่งเศสโบราณซึ่งจะมาจากภาษาใดไม่ทราบ บางคนว่ามาจากภาษาเปอร์เซียว่า saqalat หมายถึง ผ้าเนื้อดี แต่ก็ยังไม่เป็นที่ยุติ

ในภาษาไทย สักหลาด เป็นคำที่มีใช้มาตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้ว เมื่อก่อนพระวิสุทสุนทร (โกษาปาน) เป็นราชทูตจากราชสำนักสมเด็จพระนารายณ์มหาราชไปยังฝรั่งเศส ได้บันทึกภาพห้องนอนของราชทูตไว้ ตอนหนึ่งว่า “แลยอดเสาเพดาน [เตียง] นั้น เอาสักหลาดทำเป็นฉัตรใส่ทั้งสี่เสา [...]” และบรรยายภาพตลาดว่า “แลทางซึ่งข้าพเจ้าเดินมานั้นเป็นถนนตลาด แลชายสักหลาดแลปศุสัตว์แลเครื่องนุ่งห่มแลหมวก [...]” โกษาปานคงรู้จักคำนี้มาก่อนแล้วจากสยาม เพราะที่ตลาดผ้าในกรุงศรีอยุธยาก็มี “สักหลาด” ขาย

พงศาวดารเรื่องกรุงเก่า (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 63) กล่าวถึงตลาดต่างๆ ตอนหนึ่งว่า

[...] ย่านป่าพุทขายแต่พุทแลหมอนเมาะ 1 ย่านป่าทุ่งหมากก็ว่า ย่านผ้าเขียวก็ว่า ชายเสื้อเขียว เสื้อขาว เสื้อจิบเอว เสื้อฉีกอก เสื้อกรวมหัว กางเกงเขียว กางเกงขาว ล่วมสักหลาด ล่วมเลว ถุงหมากสักหลาดปักทองประดับกระจก ของพลูสักหลาดประดับกระจก [...] ของพลูเลวสักหลาดเขียวแดง แล้วรับผ้าแขกจามวัดแก้วฟ้า วัดลอดช่องมาใส่ร้านขาย [...]

ในภาษาอาหรับ/เปอร์เซียมีคำว่า saqalāt หมายถึงผ้าชนิดนี้ ชื่อผ้าสักหลาดน่าจะมาจากคำอาหรับ/เปอร์เซียคำนี้เอง สอดคล้องกับที่กาญจนาภรณ์อธิบายไว้ในหนังสือ **ภูมิศาสตร์วัดโพธิ์** (หน้า 166-167) ว่า “สักหลาด” เป็นผ้าขนสัตว์ เปอร์เซียทำผ้าชนิดนี้ เรียกชื่อว่า “สะกัลล้าต” และเปอร์เซียใช้เป็นคำเรียกผ้าชนิดเดียวกันนี้ที่อังกฤษเรียก “สการ์เลต” ซึ่งหมายถึงชื่อผ้าชนิดหนึ่งโดยมากเป็นสีแดง แต่จะเป็นสีอื่นก็ได้ ไทยคงจะได้ชื่อมาจากเปอร์เซีย สักหลาดที่ไทยใช้แต่โบราณมาโดยมากเป็นสีแดง

ในพจนานุกรมไทยของเราบอกที่มาของคำ สักหลาด ว่ามาจากภาษาฮินดูสถานีนีว่า sakalet ฮินดูสถานีนีหมายถึงภาษาฮินดีและภาษาอูรดู เท่าที่ค้นดูในพจนานุกรมทั้งสองภาษายังไม่พบคำนี้

เรายังมีสำนวนไทยว่า “เห่อสักหลาด” (ไม่ใช่ เห่อศักราช อย่างที่บางคนว่า) หนังสือ **สำนวนไทย** ของกระทรวงศึกษาธิการอธิบายว่า หมายถึงเห่อตามอย่างของใหม่ ฝรั่งเศสใช้ผ้าสักหลาด (ซึ่งคงเป็นของใหม่สำหรับคนไทยในครั้งก่อน) ตัดเสื้อผ้า ก็เห่อใช้ตามเขาไป (ทั้งที่อากาศไม่อำนวย)